

ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ (Şirket Üniversite)

ANKARA EMO-GENÇ

Dünyada ve ülkemizde yüksek öğretim, ekonomik ve siyasi alandaki gelişmelerin bir yansıması olarak şekillenmiştir. 1950-1970 yılları arasında (2. Paylaşım Savaşı sonrası şekillenen iki kutuplu dünya konjektürünün de etkisiyle) sermaye bir takım tavizler vermek zorunda kalmıştır. Bu süreçte sınıflararası denge nispeten işçi sınıfı tarafına kaymıştır. 1970 sonrası şekillenmeye başlayan değişimler sermayenin kaybettiği alanlardaki kontrolü tekrar ele geçirmesi sürecinin başlangıcıdır.

Neo-liberal politikalar olarak adlandırılan bu değişimlerin eğitim sistemine olan etkileri kısa zamanda kendini göstermiştir. Bu politikalarla hayata dair her şey yeniden bir tanımlama ve yapılandırma sürecinin içinde yer almıştır. Eğitimin amacı ve işleyişi de toplumsal kalkınmacı algılayıştan uzak, sermayenin ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda bu süreçte yeniden tanımlanmış/yapılandırılmıştır.

Kapitalizmin 1970'lerden itibaren sıklaşan ve yıkıcılığı artan yapısal krizlerinin çözümünün neo-liberal politikalar olarak gösterilmesi, eğitim sisteminde düşünülen değişimlerin daha fazla taraftar bulmasına neden olmuştur. Aşırı üretim krizleri olarak adlandırılabilir bu dönemlerde sermaye çözüm olarak dünya ölçeğine yayılarak toplumsal yaşamın devamı için gerekli alanları da sermayeleştirmeye başlamıştır.

Burada değinilmesi gereken nokta ise, bu sermayeleştirme sürecinde devlet aygıtı ile sermaye arasında bir çatışma yaşanmamış, aksine devlet aygıtı toplumsal ilişkilerin bu sermayeleştirme sürecini kolaylaştıracak şekilde yeniden tanımlanması için etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Eğitimin sermayeleştirme sürecinde kamusal harcamaların kısılması, devletin piyasa sürecinden çekilmesi ve sermaye üzerindeki her türlü sınırlamaların kaldırılması gibi ilkeler, eğitim alanında da “başarılı” bir şekilde uygulanmıştır.

Bugün herkes tarafından bilinen ve halen yinelenen birçok sav, eğitimin sermayeleştirme sürecinde dayanak olarak kullanılmış ve birçok kesim tarafından da desteklenmiştir. Özellikle eğitim hizmetinden yararlananların bu hizmet karşılığında bir bedel ödemesi gerektiği en çok gündeme getirilen iddiadır. Bununla birlikte devletin ekonomik alandan çekilmesinin gereği, kamusal kaynakların yetersizliği ve hatta eğitimin kamusal hizmet olarak tek elden sunulması durumunda bu hizmetlerden yararlananların “seçim” hakkının kısıtlandığı ve kamusal kaynakların orta ve yüksek öğrenime yoğun bir şekilde ayrılması sonucu “eşitsizlik” doğduğu gibi iddialar sürekli gündemde olmuştur. Bütün bu söylemlerle sorun ekonomik karlılık ve rasyonellik dolayımında ele alınmakta, eğitimin bireysel/sosyal boyutu önemini yitirmekte ve tamamen fayda-kâr ilişkisi belirleyici olmaktadır.

Elbette bütün çözümsüzlüklerini de bağrında taşıyan kapitalizm, eğitime ilişkin politikalarında da kendi sınırlamaları ile karşılaşmıştır. Eğitim hizmetinin maliyetinin yüksek olması nedeniyle yeterli talep bulunamamıştır. Kısacası, neo-liberalizmin bütünsel işleyişinin sonuçları, eğitimde sermayeleştirme sürecinin en önemli engeli haline gelmiştir. Bu noktada sermaye daha önceki dayanaklarına ek olarak devletin eğitim sektöründe haksız rekabet ettiğini ve piyasanın serbest rekabete açık olması gerektiğini iddia etmiş, sonuç olarak çözümünü yine kamusal kaynaklarda aramıştır. Kısaca devletin özel eğitimi desteklemesi gündeme gelmiştir.

Dolayısıyla, kamu harcamalarını kısmak gibi sözde bir nedenle yapılan özelleştirmeler sonucunda devletin “kısıtlı” imkanları sermaye kesimine doğrudan aktarılmış ve kamusal eğitim hizmeti daha büyük sorunların içine itilmiştir.

Sermaye eğitimi kendi yönetimine alarak daha fazla kâr elde etmeye çalışırken, aynı zamanda halen devlet elinde olan üniversiteleri de sermayeleştirmek için farklı yaklaşımlar benimsemiştir.

Bunun bir ayağını da üniversite-sanayi işbirliği oluşturmaktadır.

‘70’lerde baş gösteren aşırı üretim krizinden sonra üretimde en önemli girdilerden biri bilgi (know-how) olmuştur. Ulusal ve ulus aşırı sermayenin dünya ile entegrasyonu hızlanmış ve bu bütünleşme ile birlikte, yeni uzmanlara/eğitilmiş iş gücüne kısacası bilgiye olan gereksinim artmış, bunun sonucunda da teknolojik gelişme ve AR-GE faaliyetleri önemli bir yere sahip olmuştur.

Burada iki noktaya değinmek gerekmektedir. İlki, teknolojik devrim ve küreselleşme sermayenin yapısal krizlerini aşması için bir olanak yaratsa da devletin, yasaların, hukukun ve toplumun yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Ve neo-liberalizmin yeniden yapılanma stratejisinde bu öğelerin tümü göz önünde bulundurulmuş ve bulundurulmaktadır.

Diğer nokta ise, teknolojik gelişmeler bilginin oluşum ve paylaşımını kolaylaştırmış ve bilginin üretildiği merkezlerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bunun yanında ise, bu gelişmelerle yönetim ve teknik kadrolar yalınlaşmaya başlamıştır. Artık, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, daha yoğunluklu ihtiyaç duyulan iş gücü, teknolojik gelişmeleri kendi alanlarına uygulayabilecek, standart teknolojilerin uygulamacısı ve uyarlayıcısı olarak çalışacak iş gücüdür.

Bilgiye sahip olma isteğinde olan sermaye AR-GE faaliyetlerinin maliyetinin yüksek olması nedeniyle yönünü üniversitelere çevirmiştir. Böylece sermayenin birikim ve devamlılık sürecindeki önemli bir yük kamunun sırtına yıkılmıştır.

TÜRKİYE’de ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ

Yukarıda anlatılanları kısaca tekrar vurgulamak gerekirse, eğitimin sermayeleştirilmesi sürecinde ilk olarak kamunun sağladığı eğitim olanaklarının zamanla sermayeleştirildiği ve diğer yandan sermayenin kendi olanakları ile (özel okullar gibi) birlikte eğitimin sermaye için direkt yatırım aracına dönüştüğünü söyleyebiliriz.

Dünyada uygulanmaya başlanan neo-liberal politikaların Türkiye’ye yansması zaman almıştır. Yukarıda vurgulandığı gibi kamusal olanakların sermayeleştirme süreci aynı zamanda bu uygulamaların devamlılığı için toplumsal yaşamında yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Türkiye’de ise 1980 darbesi neo-liberal politikaların hayata geçirilmesinin ilk ve önemli bir adımıdır. Bu darbeye sistem meşruiyet hattını tazelerken diğer yandan yapısal reformları birer birer gerçekleştirmiştir.

Sermayenin eğitim alanında ilk girişimleri özel üniversitelerin hayata geçirilmesi ile olmuştur. Diğer yandan verili kamu donanımının ve eğitim olanaklarının sermayenin kullanımına açılması bu sürecin bir devamı ve bütünü şeklinde gerçekleşmeye başlamıştır.

Gelişen teknolojik imkanlar ve sermayenin dünya ölçeğine yayılması, beraberinde acımasız bir rekabeti doğurmuş ve sermayenin bilgi birikimine olan ihtiyacı hayati bir önem kazanmıştır. Bu durum AR-GE faaliyetlerine büyük miktarlarda sermaye yatırmayı da gerektirmiştir. Fakat teknolojik yeniliğin hızının rekabete bağlı olarak

artmasıyla sadece yoğun yatırım yapmak yeterli olmamaya başlamış, bu da yatırım sürecinin dinamik bir yapıda olmasını ve yatırımların AR-GE faaliyetleri sonucu sürekli yenilenmesini zorunlu kılmıştır. Bu durumda sermayenin üniversitelerin verili donanımını kullanma yönündeki çözümü, yatırımların sabitlenmesi ve azaltılmasını sağlamıştır. Uygulanagelen neo-liberal politikalar sonucunda kamusal kaynakların kısılması, üniversitelerin piyasadan gelen işbirliği çağrısına cevap vermesine ve sermayeye yönelmesine yol açmıştır. Elbette sermaye özel okullarıyla bir yandan eğitimin metalaştırılmasını sağlarken, büyük sermaye grupları kendi üniversitelerinde özellikle vasıflı işgücünün önem kazandığı mühendislik gibi alanlarda bilgiyi doğrudan üretme aşamasına geçmek istemişlerdir.

Üniversite-sanayi işbirliğinin en somut yansıması elbette birçok üniversitede kurulmuş bulunan teknoparklardır. İlk olarak 1987 yılında ODTÜ’de çalışmaları başlatılan teknoparklar hızla birçok üniversiteye yayılmıştır. Teknoparklar kurulurken özellikle amaçlanan üniversitelerdeki bilgi birikiminin ve araştırmaların ekonomik değere dönüştürülmesini sağlamak olmuştur. Elbette bu amaç, teknoparkların görece daha geniş imkanlara sahip üniversitelerin ve sanayileşmenin yoğunlaştığı bölgelerde oluşmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta, üniversitenin üretimin artması için çaba göstermesinin ve sanayinin gereklerine uygun hareket etmesinin yadsınamaz olmasıdır. Diğer yandan bugün mevcut düzen içerisinde üniversite-sanayi işbirliği, üniversitelerin, sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmesinin ötesinde bireysel sermayelerin rekabet sürecindeki bireysel faydalarına yönelik bir işlev yüklenmesine yol açmaktadır. Bu durumda son zamanda üniversitemizde gözlemlediğimiz şirket-üniversite sürecini doğurmaktadır.

Üniversitelerin giderek sermaye yönetimine girmesi elbette bir takım oluşumlara neden olmuştur. Sermayenin üniversite ile işbirliğinde en önemli basamağı akademisyenler oluşturmaktadır. Şirket üniversite modelinin daha fazla kabul görmesiyle birlikte, özellikle mühendislik alanlarında, akademisyenler çalışmalarını toplumsal fayda anlayışından uzak sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmeye başlamışlardır. Bugün birçok mühendislik fakültesinde akademisyenler sermaye ile sıkı bir işbirliği içerisinde çalışmalarını yürütmektedir. Bu çalışmalar doğal olarak diğer önemli bir basamak olan öğrencilerin katılımıyla tamamlanmaktadır. Teknoparklar ekseninde gelişen bu çalışmalarda üniversiteler sermaye için projeler gerçekleştirirken, üniversite imkanları ve işçi olarak görülen öğrenciler veya yeni mezunlar sermayenin hizmetine sunulmaktadır. Öğrencinin işçi olarak görüldüğü bir ortamda, elbette bir işveren-patron ve işyeride kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir

yapıda da (şirket üniversite) doğal olarak bilimsellikten ve özerklikten bahsetmekte mümkün olamamaktadır.

Diğer bir nokta ise sermayenin yönetimine giren üniversitelerde akademik programlar da, sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Bu sene ODTÜ’de başlatılan ve 6 ayı disiplinden öğrencilerin oluşturduğu proje grupları, sermayenin ihtiyaçlarına cevap verecek projeler gerçekleştireceklerdir. Bu grupların bitirme projesi olacak bu çalışmaların başarı kriteri ise “ne kadar satılabilir” olduğudur.

Ayrıca teknoparkların üniversiteler içine kurulması sermayenin bir diğer ihtiyacını da karşılamaktadır. Bilginin sürekli yenilenmesi, günümüzde mühendislerin kendilerini sürekli yenilemelerini gerektirmektedir. Bu da meslek içi sürekli eğitimi önemli kılmaktadır. Bugün teknoparklarda çalışan birçok yeni mezun yüksek lisans yapması için teşvik edilmektedir. Buralarda gerçekleştirilen yüksek lisans çalışmaları sermaye açısından oldukça kazanımlı olmaktadır. Üniversite içerisinde olması sebebiyle işgücünde uzun süreli kayıpları olmadığı gibi, sermaye çalıştırdığı elemanlarının donanımlı hale gelmesi için gerekli olan eğitim sürecini yine kamunun sırtına yıkmaktadır. Teknoparklarda yukarıda belirtilen verili kamu kaynaklarının kullanılmasının yanı sıra, şirketlere teknoparklar içinde yer almaları durumunda ciddi anlamda finansal destek sağlanmaktadır. Böylece üniversite-sanayi işbirliği en geniş anlamıyla kamunun sermayeye doğrudan ve dolaylı olarak kaynak aktarımı olmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Sonuç olarak 1970’lerle başlayan dünyanın yeniden yapılandırılması süreci bugün daha yakıcı bir şekilde devam etmektedir. İnsana dair ne varsa meta haline getirildiği bu süreçte eğitim kapsadığı kitlelerin büyüklüğü nedeniyle sermaye açısından büyük öneme sahiptir. Uluslararası finans kuruluşları ve bunların bağlayıcı anlaşmalarıyla (GATS gibi) bu sürece hukuksal bir zemin kazandırılmak istenmektedir. Birçok sözde iddialar ile toplumsal yaşamın sermayeleştirilmesi sürecine dayanak arayan sermaye, çıkış yollarının tıkanıdığı noktalarda ise yine kamusal kaynaklara dayanmaktadır. Son dönemde daha önce uygulanmış ve başarısızlıkla sonuçlanmış yoksul çocukların okutulması gibi projelerle sermayeye kaynak aktarımının yolları aranmaktadır. Yüksek öğretimde ise yukarıda anlatılmak istenen üniversite-sanayi işbirliği gibi uygulamalarla sermayeye kaynak aktarımı gerçekleştirildiği gibi toplumun yeniden yapılandırılmasında önemli bir paya sahip olan üniversiteler tamamen kontrol altına alınmak istenmektedir. Böylece bilim ve bilgi, toplumsal faydadan uzak, sermayenin

ihtiyaçları doğrultusunda gelişmekte ve kullanılmakta, diğer yandan meta haline gelen eğitim hizmetinin toplumun belirli kesimlerinin faydalanabileceği bir hizmet haline gelmesine yol açmaktadır.

Üniversite-sanayi işbirliği konu olduğunda en çok ileri sürülen itiraz elbette üniversitelerin doğal olarak gelişmenin ve toplumsal refahın artması yönündeki çalışmaların öncüsü olması gerektiği idir. Bu durumda da üniversitenin sanayi ile iş birliği itiraz edilecek bir nokta gibi durmamaktadır. Fakat burada can alıcı nokta mevcut düzen içerisinde üniversitenin sanayi ile işbirliğinden bahsetmekten çok, üniversitenin tamamen sermaye güdümünde toplumsal faydadan uzak, ekonominin karlılık, rasyonellik ve etkinlik ölçütleri dolayımında “şirket” mantığıyla hareket ettiğinden bahsetmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla mevcut sistem içerisinde, üniversite-sanayi işbirliğinin toplumsal fayda ekseninde şekillendirilebilmesi tamamen bir yanılısamadan ibarettir.

KAYNAKÇA

1. Alp kaya, F., Demirer, T., Ercan F., Mıhçı H., Önder, İ., Özbudun, S., Özüğurlu, M. (1999), **Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?**, Ütopya ve ÖES Yayınları, Ankara
2. Demirer, Y., Duran, M., Orhangazi, Ö.(2000), **Ateş Altındaki Üniversite**, Özgür Üniversite Defterleri-5, Ankara
3. Ercan, F.(1998) **Eğitim ve Kapitalizm**, Bilim ve ÖES Yayınları, İstanbul
4. Gutek, G. (2001), **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Ütopya Yayınları, Ankara
5. Hatiboğlu, T. (1998), **Türkiye Üniversite Tarihi**, Selvi Yayınevi, Ankara
6. Keçik, B. (2001), **GATS, Küreselleşmeyle Mücadele Alanları**, İzmir Meslek Odaları Platformu, İzmir
7. Spring, J. (1991), **Özgür Eğitim**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
8. Szaniawski, İ. (1980), **Okulun Toplumsal İşlevi**, Onur Yayınları, Ankara
9. **Öğrenci Üye Kurultayı 2003 Raporlar (Taslak)**, TMMOB Makina Mühendisleri Odası
10. **Kapitalizmin “Yenilenmesi” ve Eğitim Politikaları**, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
11. MMO Ankara Şubesi Öğrenci Komisyonu Eğitim Çalışma Grubu